

YURIDIK SHAXSLAR FOYDASIGA SOLIQ SOLISH AMALIYOTI VA UNI RIVOJLANTIRISH MUAMMOLARI

XUDJAKULOV BOBUR OLIMOVICH

O'zbekiston Respublikasi

Bank-moliya akademiyasi tinglovchisi

Annotatsiya. Mazkur maqolada yuridik shaxslar foydasiga soliq solish amaliyotining nazariy va amaliy jihatlarini tahlil qilingan. Shuningdek, foyda solig'ining iqtisodiyotdagi o'rni, uni hisoblash va undirish mexanizmlari hamda amaldagi tizimdagi mavjud muammolar yoritilgan. Tadqiqot davomida yuridik shaxslar foyda solig'ini takomillashtirish, soliqqa tortish bazasini kengaytirish va soliq yukini optimallashtirish bo'yicha taklif hamda tavsiyalar ishlab chiqilgan. Natijada foyda solig'i tizimini rivojlantirish orqali davlat byudjeti daromadlarini oshirish va tadbirkorlik subyektlari faoliyatini qo'llab-quvvatlash imkoniyatlari asoslab berilgan.

Kalit so'zlar: yuridik shaxslar, foyda solig'i, soliqqa tortish, soliq siyosati, soliq yuklamasi, davlat byudjeti, soliq imtiyozlari, soliq ma'murchiligi, iqtisodiy rivojlanish, soliq tizimini takomillashtirish.

Abstract. This article analyzes the theoretical and practical aspects of corporate profit taxation. It examines the role of profit tax in the economy, the mechanisms of its calculation and collection, and highlights the existing problems in the current taxation system. During the research, proposals and recommendations were developed to improve corporate profit taxation, expand the tax base, and optimize the tax burden. The study substantiates that improving the profit tax system can contribute to increasing state budget revenues and supporting the activities of business entities.

Keywords: legal entities, corporate profit tax, taxation, tax policy, tax burden, state budget, tax incentives, tax administration, economic development, tax system improvement.

KIRISH

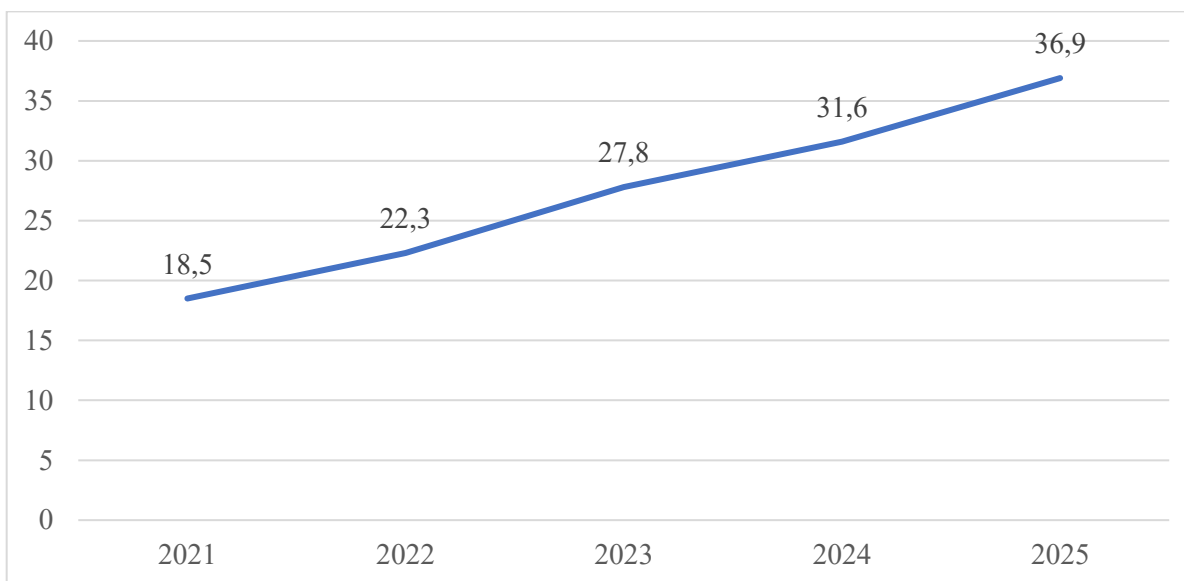
Hozirgi globallashuv va iqtisodiy integratsiya jarayonlari sharoitida davlat moliyaviy barqarorligini ta'minlash, iqtisodiyotni samarali boshqarish hamda ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishni rag'batlantirishda soliq tizimi muhim vositalardan biri hisoblanadi. Ayniqsa, yuridik shaxslar foydasiga soliq solish tizimi davlat byudjeti daromadlarini shakllantirishda asosiy fiskal manbalardan biri sifatida alohida ahamiyat kasb etadi. Foyda solig'i nafaqat davlatning moliyaviy resurslarini to'ldirish, balki iqtisodiy jarayonlarga ta'sir ko'rsatish, korxonalar faoliyatini tartibga solish va investitsion muhitni yaxshilashning samarali instrumenti sifatida namoyon bo'ladi.

Yuridik shaxslarning foyda solig'i iqtisodiyotning turli tarmoqlarida faoliyat yuritayotgan xo'jalik subyektlari tomonidan yaratilgan qo'shimcha qiymatning bir qismini davlat ixtiyoriga yo'naltirish mexanizmini ifodalaydi. Ushbu soliq turi orqali davlat tadbirkorlik subyektlarining moliyaviy natijalarini nazorat qiladi, iqtisodiy faoliyatning samaradorligini baholaydi va soliq siyosatini amalga oshirish orqali iqtisodiy muvozanatni ta'minlashga xizmat qiladi. Shu sababli foyda solig'ining to'g'ri tashkil etilishi, adolatli taqsimlanishi va samarali boshqarilishi mamlakat iqtisodiy barqarorligi uchun muhim omil hisoblanadi.

Bugungi kunda O'zbekiston Respublikasida amalga oshirilayotgan keng ko'lamli iqtisodiy islohotlar doirasida soliq tizimini takomillashtirish, soliq ma'murchiligini soddalashtirish va xalqaro standartlarga moslashtirishga katta e'tibor qaratilmoqda. Xususan, yuridik shaxslar foydasiga soliq solish amaliyotini modernizatsiya qilish orqali tadbirkorlik subyektlari uchun qulay ishbilarmonlik muhitini yaratish, investitsion jozibadorlikni oshirish va iqtisodiy o'sishni jadallashtirish maqsad qilingan. Shu bilan birga, amaldagi soliq tizimida ayrim

muammolar saqlanib qolmoqda. Jumladan, soliqqa tortish bazasini aniqlashdagi murakkabliklar, foyda va xarajatlarni hisobga olishdagi tafovutlar, soliq imtiyozlarining samaradorligi hamda soliq yukining korxonalar faoliyatiga ta'siri kabi masalalar mavjud.

1-rasm. Yuridik shaxslar foyda solig'i tushumlari dinamikasi

Ushbu diagrammada 2021–2025 yillar davomida yuridik shaxslar foyda solig'i bo'yicha davlat byudjetiga tushgan tushumlar hajmi aks ettirilgan. Tahlillarga ko'ra, so'nggi besh yil ichida foyda solig'i tushumlari barqaror o'sish tendensiyasiga ega bo'lgan. 2021-yilda 18,5 trln so'mni tashkil etgan bo'lsa, 2025-yilga kelib bu ko'rsatkich 36,9 trln so'mga yetgan. Bu esa 5 yil davomida qariyb 2 baravar o'sish kuzatilganini ko'rsatadi.

Mazkur o'sishning asosiy omillari sifatida iqtisodiy faollikning oshishi, yuridik shaxslar sonining ko'payishi, soliq ma'murchiligining takomillashuvi va raqamlashtirish jarayonlari natijasida soliq yig'imlarining shaffofligi ortgani bilan izohlanadi. Shu bilan birga, foyda solig'i stavkalari optimallashtirilishi va soliq bazasining kengayishi ham ushbu ijobiy dinamikaga ta'sir ko'rsatgan. Ushbu ma'lumotlar yuridik shaxslar foydasiga soliq solish tizimining davlat moliyasidagi muhim rolini hamda uni yanada takomillashtirish zaruratini tasdiqlaydi.

Yuridik shaxslar foyda solig'ining amaliyotdagi muammolari ko'plab iqtisodiy subyektlarning rivojlanishiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Soliq yukining ortib borishi korxonalarning investitsiya imkoniyatlarini qisqartirishi, ishlab chiqarish hajmiga salbiy ta'sir qilishi va ularning xalqaro bozordagi raqobatbardoshligini pasaytirishi mumkin. Shu bilan birga, haddan tashqari ko'p soliq imtiyozlari esa davlat byudjeti daromadlarining kamayishiga olib kelishi mumkin. Demak, foyda solig'i tizimini takomillashtirishda fiskal manfaatlar va biznes subyektlarining iqtisodiy manfaatlari o'rtasida muvozanatni ta'minlash dolzarb vazifa hisoblanadi.

Jahon tajribasi shuni ko'rsatadiki, rivojlangan davlatlarda foyda solig'i stavkalari va soliqqa tortish mexanizmlari iqtisodiy rivojlanishning muhim vositasi sifatida keng qo'llaniladi. Xalqaro amaliyotda soliq stavkalarining maqbulligi, soliq bazasining kengligi va ma'muriy jarayonlarning shaffofligi yuridik shaxslar faoliyatining samaradorligini oshirishga xizmat qiladi. Shu nuqtai nazardan O'zbekiston uchun ham ilg'or xorijiy tajribalarni o'rganish va milliy soliq tizimiga moslashtirish muhim ahamiyatga ega.

Mazkur maqolaning asosiy maqsadi yuridik shaxslar foydasiga soliq solish amaliyotini chuqur tahlil qilish, mavjud muammolarni aniqlash va ularni bartaraf etish bo'yicha ilmiy asoslangan taklif hamda tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat. Tadqiqot davomida foyda solig'ining nazariy asoslari, amaldagi qonunchilik normalari, iqtisodiy samaradorligi hamda xalqaro tajribalar qiyosiy tahlil qilinadi. Shuningdek, soliq tizimini yanada rivojlantirishning istiqbolli yo'nalishlari va foyda solig'ini optimallashtirish mexanizmlari o'rganiladi.

Tadqiqot natijalari yuridik shaxslar foydasiga soliq solish tizimini takomillashtirish orqali davlat byudjeti daromadlarini oshirish, korxonalarning moliyaviy barqarorligini mustahkamlash, investitsion faoliyatni rag'batlantirish va umuman iqtisodiy taraqqiyotga xizmat qilish imkoniyatlarini ochib berishga qaratilgan.

Xulosa.

Yuridik shaxslar foydasiga soliq solish tizimi davlat byudjeti daromadlarini shakllantirishda muhim o‘rin egallaydi va mamlakat iqtisodiy barqarorligini ta‘minlashda asosiy fiskal vositalardan biri hisoblanadi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, foyda solig‘i nafaqat davlat moliyasini mustahkamlash, balki iqtisodiy faoliyatni tartibga solish, tadbirkorlik subyektlarini rag‘batlantirish va investitsion jarayonlarni qo‘llab-quvvatlashda ham muhim ahamiyatga ega.

Tahlillar asosida aniqlanishicha, so‘nggi yillarda yuridik shaxslar foyda solig‘i tushumlarining barqaror o‘sishi kuzatilmoqda. Bu esa iqtisodiy faollikning ortishi, korxonalar daromadlarining ko‘payishi va soliq ma‘murchiligining takomillashuvi bilan bog‘liqdir. Shu bilan birga, foyda solig‘i tizimida hali ham ayrim muammolar mavjud. Jumladan, soliqqa tortish bazasining murakkabligi, soliq yukining ayrim tarmoqlar bo‘yicha notekis taqsimlanishi, imtiyozlar samaradorligining yetarli darajada baholanmasligi va soliq hisoboti jarayonlarining murakkabligi tadbirkorlik subyektlari faoliyatiga salbiy ta‘sir ko‘rsatmoqda.

Shuningdek, xalqaro tajriba shuni ko‘rsatadiki, foyda solig‘i tizimining soddaligi, shaffofligi va barqarorligi biznes muhitining rivojlanishiga bevosita ta‘sir qiladi. Shu sababli O‘zbekiston soliq tizimida ham foyda solig‘ini takomillashtirish, soliq yukini optimallashtirish va ma‘muriy jarayonlarni yanada soddalashtirish zarurati mavjud.

Umuman olganda, yuridik shaxslar foydasiga soliq solish tizimini takomillashtirish orqali davlat byudjeti daromadlarini oshirish, investitsiya muhitini yaxshilash, korxonalarning moliyaviy barqarorligini ta‘minlash va iqtisodiy o‘rishni rag‘batlantirish mumkin. Mazkur yo‘nalishda amalga oshiriladigan islohotlar mamlakatning uzoq muddatli iqtisodiy taraqqiyotiga xizmat qiladi.

Takliflar

1. Soliq bazasini aniqlash mexanizmlarini soddalashtirish va aniq metodologiyani ishlab chiqish zarur.

2. Yuridik shaxslar uchun foyda solig'i hisobotlarini topshirish jarayonlarini to'liq raqamlashtirish lozim.
3. Soliq imtiyozlarining samaradorligini muntazam tahlil qilib borish va samarasiz imtiyozlarni qisqartirish kerak.
4. Kichik va o'rta biznes subyektlari uchun soliq yukini kamaytirish orqali ularning rivojlanishini rag'batlantirish maqsadga muvofiq.
5. Xalqaro tajribalarni o'rganish asosida foyda solig'i stavkalarini iqtisodiyot tarmoqlari kesimida optimallashtirish zarur.
6. Soliq nazoratini kuchaytirish bilan birga tadbirkorlarga maslahat va metodik yordam ko'rsatish tizimini rivojlantirish kerak.
7. Soliq ma'murchiligida sun'iy intellekt va zamonaviy axborot texnologiyalaridan foydalanishni kengaytirish maqsadga muvofiq.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasi Soliq kodeksi. – Toshkent: Adolat, 2025.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining soliq siyosatini takomillashtirishga oid farmon va qarorlari. – Toshkent, 2020–2025.
3. O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasi hisobotlari va statistik ma'lumotlari. – Toshkent, 2021–2025.
4. O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi. Davlat byudjeti ijrosi bo'yicha yillik hisobotlar. – Toshkent, 2021–2025.
5. Abdullayev Yo. Soliqlar va soliqqa tortish. – Toshkent: Iqtisod-Moliya, 2022.
6. Vahobov A.V., Malikov T.S. Moliya. – Toshkent: Iqtisodiyot, 2021.
7. Olimjonov O. Soliq nazariyasi va amaliyoti. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2023.
8. Musayev A. Korporativ moliya va soliqqa tortish asoslari. – Toshkent: Innovatsiya, 2022.